
طراحی و اعتباریابی ابزار سنجش توسعه اجتماعی در سازمان های دانش محور (مطالعه موردی دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل)

طاهره آقامیرزایی محلی^۱، مریم تقوایی یزدی^۲، رضا، یوسفی سعید آبادی^۳

چکیده

توسعه اجتماعی عبارت است از افزایش توانایی جوامع انسانی برای مواجهه با پیچیدگی های محیطی که به بقای جوامع مرتبط می شوند. سازمان های دانش محور به عنوان نهاد و سازمان اجتماعی نقش راهبردی در توسعه اجتماعی دارند. هدف اصلی این پژوهش ساخت، اعتباریابی و روایی یابی ابزار سنجش توسعه اجتماعی در سازمان های دانش محور بوده است. پژوهش حاضر از نوع تحقیق و توسعه در جامعه پژوهش اعضای هیأت علمی و مدیران دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل انجام شد. ابزار اولیه با ۵۰ گویه طراحی شد و پس از دو مرحله دلفی به ۳۵ گویه تقلیل یافت. این گویه ها در ۷ بعد شامل پاسخگویی اجتماعی، سرمایه اجتماعی، رفاه اجتماعی، امنیت اجتماعی، عدالت اجتماعی، هویت و وفاق و یکپارچگی اجتماعی، پایداری نام گذاری شد. برای تعیین روایی صوری از شاخص های تاثیر گویه، روایی محتوا، از نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوا و روایی سازه ای از روش تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم با کمک نرم افزار Smart pls^۳ استفاده شد. پس از محاسبه شاخص های تاثیر گویه، نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوا گویه ها به ۲۵ کاهش یافت. مقدار شاخص روایی محتوایی همه گویه ها بالای ۰/۷، مقدار بار عاملی تمام گویه ها، مقادیر مناسبی عمدتاً بالاتر از ۰/۷ پایایی هر دو ملاک (آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی) تمام ابعاد بالای ۰/۷۴، میانگین واریانس استخراج شده (AVE) در همه ابعاد بیشتر از ۰/۵ را نشان دادند. همچنین مثبت بودن مقادیر حاصل از شاخص اشتراکی تمامی ابعاد نشان دهنده کیفیت و برازش کلی مدل بوده است. در نتیجه، ابزار طراحی شده اعتبار و پایایی خوبی دارد و می توان از آن به عنوان ابزاری مناسب جهت سنجش توسعه اجتماعی در سازمان های دانش محور استفاده نمود.

کلید واژه ها: توسعه اجتماعی، ساخت ابزار، روایی یابی، اعتبار یابی، سازمان دانش محور

^۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران. tahamirzaee@yahoo.com

^۲. دانشیار، مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران، (نویسنده مسئول). taghvaeeyazdi@yahoo.com

^۳. استادیار، مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران. ruosefi@yahoo.com

مقدمه:

توسعه اجتماعی لازمه شکل‌گیری یک جامعه توانمند می‌باشد که این مفهوم به معنای گذر از جامعه سنتی به مدرن تعریف می‌شود. توسعه اجتماعی، عبارت است از افزایش توانایی جوامع انسانی برای مواجهه با پیچیدگی‌های محیطی که به مسأله بقای جوامع مرتبط می‌شوند. با توجه به محدودیت علم برای شناسایی تمامی ابعاد زندگی اجتماعی که با بقا و زوال یک جامعه ارتباط می‌یابد و از آنجایی که مفهوم توسعه اجتماعی با گسترش دانش بشری ابعاد گسترده تری می‌یابد، جوامعی که از نظر میزان توسعه اجتماعی در سطوح بالاتری قرار دارند در مقایسه با سایر جوامع از نظر مواجهه با پیچیدگی‌های محیطی، عملکردها و واکنش‌های بهتری دارند و در نتیجه احتمال بقای خود را در مقایسه با سایر جوامع افزایش داده‌اند. اگر کشوری بخواهد در مسیر توسعه قرار بگیرد، سازمانهای دانش محور از جمله مراکز آموزش عالی و به ویژه دانشگاه‌ها نقطه آغاز این مسیر خواهند بود تا در بعد اجتماعی انتظارات جامعه را رهبری نموده و در بعد عملی و علمی نیز دانشمندان با ابداعات و اختراعات خود، مفهوم توسعه را عینیت بخشند. در کشورهای کمتر توسعه یافته مراکز آموزش عالی وظیفه دارند جامعه را برای پذیرش توسعه آماده نمایند و همچنین ملزومات و سازوکار آن را تدارک ببینند. امروزه مسیر توسعه از درون مراکز آموزش عالی می‌گذرد و هیچ نهاد اجتماعی به اندازه مراکز آموزش عالی در این مقوله تأثیرگذار نبوده است. اگر در جامعه، دانشگاه‌های موفق و کارآمد و استادان برجسته و صاحب نظر وجود داشته باشد، توسعه و ترقی آن جامعه با سرعت و سهولت بیشتری انجام می‌شود (سریع القلم، ۱۳۹۱: ۸۵). آموزش و افزایش توانایی و مهارت، در واقع به منزله سرمایه‌هایی است که مانند هر سرمایه فیزیکی دیگر بازدهی اقتصادی دارد. شکل‌گیری و رشد آموزش عالی و دانشگاه، خود شاخص و نشانه‌ای از توسعه به معنای کلان می‌باشد؛ در فرایند نوسازی، یکی از مهم‌ترین نهادهای تولید شده، نظام مدرن دانشگاهی است. دانشگاه در فرایند توسعه، دارای نقش برجسته می‌باشد. چرا که نهاد توسعه نیروی انسانی بوده و تأسیس و راه‌اندازی آن برای تربیت نیروی انسانی در سایر بخش‌ها لازم است و علاوه بر این، آثار تربیتی و فرهنگی خاص خود را به همراه دارد (حاجیان و اخلاق، ۱۳۸۷: ۱۹-۱۲ به نقل از قلاوند، ۱۳۹۴). ارتباط نهاد آموزش به خصوص آموزش عالی با مقوله توسعه یک رابطه دو جانبه است. توسعه آموزش به ویژه آموزش عالی و مهارت برای شهروندان یک کشور از شاخص‌های اساسی توسعه انسانی و اجتماعی است که اجرای آن نیازمند گسترش سازمان‌های آموزشی از جمله دانشگاه می‌باشد.

باشد. از طرف دیگر جوامع برای قرار گرفتن در مسیر توسعه و حرکت مداوم در آن نیازمند نیروی انسانی ماهر و با آموزش های مورد نیاز هستند که همه این نیروها در نهاد آموزش و پرورش یا آموزش عالی تربیت می شوند. از سوی دیگر کارکردهای اجتماعی دانشگاه در روند جامعه پذیری افراد، تثبیت نهادهای اجتماعی و سیاسی، استقرار دموکراسی، گسترش دانش، گسترش طبقه متوسط جامعه نقش بنیادین دارد. بدون حضور دانشگاه ها بسیاری از حرکت های توسعه ای اجتماع نمی توانست اتفاق بیفتد. ارتقای اکثر شاخص های توسعه در تمامی ابعاد خود، نیازمند برنامه ریزی و حضور افراد متخصصی دارد که دانشگاه، متولی تربیت این نیروی متخصص است. آموزش عالی و نهادهای متولی آن، مرجع اصلی تأمین نیروی متخصص بخش های مختلف جامعه، عامل بسترسازی فرهنگی از طریق بالا بردن سطح دانش عمومی و برآورده ساختن نیازهای معنوی جویندگان تحصیل، محل تولید و انباشت دانش و ابزار اصلی انتقال میراث های فرهنگی بشر می باشد (صالحی و غفرانی، ۱۳۷۴).

امروزه برای برآورد ضریب توسعه اجتماعی در سطح دنیا، از مولفه های مختلفی براساس نیازها و شرایط ساختاری اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی که هم جنبه سخت افزاری و هم نرم افزاری دارد، استفاده می شود. وجود شاخص های اجتماعی در سطوح مختلف، زمینه ای مساعد جهت بررسی های اثر بخش درباره ی رابطه ی بین نظام های اجتماعی اقتصادی و الگوهای رشد اقتصادی و اجتماعی را به صورت تطبیقی فراهم می سازد. وجود داده های مربوط به شاخص های توسعه اجتماعی، نظارت بر پیشرفت های اجتماعی و تحلیل توزیع منافع توسعه را امکان پذیر می سازد. موسسات مختلفی در جهان اقدام به سنجش توسعه اجتماعی در کشور های مختلف نموده اند که از جمله بر اساس رتبه بندی موسسه لگاتیوم^۱ در سال ۲۰۱۸ کشور ایران از میان ۱۴۹ کشور حایز رتبه ۱۰۸ گردید. تجربه چهار دهه برنامه ریزی در کشور و نتایج نه چندان چشمگیر در حوزه ی توسعه اجتماعی ضرورت تجدید نظر در راهبردها، اهداف و روش های دستیابی به آن را دو چندان کرده است. نبود شاخص ها و ابزارهای لازم برای شناخت توسعه اجتماعی در طول زمان های مختلف و همچنین ارزیابی برنامه ها و عملکرد های سازمان های دانش محور از مسایل و چالشهای پیش روی حوزه توسعه اجتماعی در سطح کشور و منطقه است؛ چرا که شاخص و ابزار معتبر، امکان قضاوت و سنجش عملکرد نظام برنامه ریزی را میسر می سازد. بر این اساس پژوهش حاضر در صدد شناسایی ابعاد و شاخص های

^۱. Legatum

توسعه اجتماعی در سازمان های دانش محور از جمله مراکز آموزش عالی و دانشگاه ها و ساخت ابزاری استاندارد برای سنجش توسعه اجتماعی در سازمان های فوق می باشد.

مبانی نظری و پیشینه:

از توسعه اجتماعی تعاریف و تعبیر متفاوتی در منابع موجود به کار رفته است که معرف رویکردهای متفاوت می باشد. رویکرد اول شامل دو نوع رهیافت عام و خاص است. در رهیافت عام، مفهوم توسعه اجتماعی به مثابه یک کلیت دارای ابعاد مختلف است که سنجش آن نیاز به سنجش تمامی ابعاد زیر مجموعه های آن دارد. در رهیافت خاص، توسعه اجتماعی بیشتر بر یک یا چند بعد مختصر تاکید کرده و اهمیت آن ابعاد را در فرایند توسعه اجتماعی برجسته ساخته است (فاضلی و همکاران، ۱۳۹۲). در رویکرد دوم، نگاهی ایدئولوژیک به توسعه اجتماعی وجود دارد که بر دیدگاه های رفاه گرا و مارکسیستی استوار است. نظریه پردازان رفاه گرا، به اصل کلی توسعه اجتماعی در حرکت به سوی کیفیت زندگی بهتر معتقدند. از دیدگاه وارنر^۱ (۱۹۵۸) توسعه اجتماعی شامل امکانات زندگی برای مردم جامعه است. ماکس وبر ارتباط میان توسعه اجتماعی با شانس زندگی را تبیین نموده و از نظر او شانس زندگی عبارت است از امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر (شمعدانی حق، ۱۳۸۷:۲۵۱). دیدگاه های مارکسیستی تاکید بر ارزش های مبتنی بر مساوات اجتماعی در بحث توسعه اجتماعی نموده اند. دونگ کیم^۲، توسعه اجتماعی را درجه ای از ساختار اجتماعی می داند که به اکثریت مردم محروم جامعه، علاوه بر اجازه تقاضا برای برخورداری از منابع ملی، در جهت رسیدن به آن هدف نیز آنها را یاری می نماید. وی معتقد است که تغییر ساختاری جامعه بایستی در میسری باشد که فرصت های لازم برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی در اختیار آنها قرار دهد. این مسیر، یک مسیر فرایند توسعه است. فرایند توسعه اجتماعی از دیدگاه این رهیافت، فرایندی در جامعه عاری از استعمار و استثمار خارجی است. (نظری، ۱۳۷۷:۳۲). مرکز توسعه ای منطقه ای سازمان ملل متحد، توسعه اجتماعی را تدارک خدمات اجتماعی مورد نیاز شهروندان می داند و بر بهبود کیفیت زندگی مردمان از راه تأمین آموزش، کار، بهداشت، مسکن، رفاه اجتماعی اصلاحات ارضی، توسعه ملی، ایمنی در برابر

^۱. Warner

^۲. Dongkim

آسیب های طبیعی، توجه به بخشهای گوناگون جامعه از جمله زنان و کودکان و ... تأکید می کند (مرکز توسعه منطقه ای سازمان ملل متحد، ۱۹۸۸: ۳۶-۳۲). سازمان ملل متحد، توسعه اجتماعی را افزایش ظرفیت نظام اجتماعی، ساختار اجتماعی، نهادها، خدمات و سیاست بهره گیری از منابع برای سطوح زندگی مطلوب تر تعریف نموده است (گریفن و مک کنلی^۱، ۳۷۹: ۱۳۷۷). مک فارلند^۲ توسعه ی اجتماعی را پیچیدگی فزاینده ی سازمان اجتماعی به گونه ای که این سازمان قادر می شود انرژی ها و خلاقیت انسانی را برای تحقق اهداف و خواسته های جامعه (صرف نظر از اینکه آن اهداف فیزیکی، بهداشتی، اقتصادی، رفاهی یا شناخت فهم ذهنی یا آگاهی معنوی باشند) ایجاد، سازماندهی و متجلی سازد (مک فارلند و همکاران^۳، ۱۹۹۹).

استیویس^۴ از توسعه اجتماعی به عنوان فرایند تحقق نیاز های اساسی مردم دستیابی به توزیع عادلانه ثروت بدست آمده در نتیجه رشد اقتصادی ایجاد سرمایه انسانی و اجتماعی، گسترش دامنه فرصت های افراد جوامع، ترویج عدالت اجتماعی، و فرصت های برابر و از بین بردن فقر یاد می کند. هدف اصلی توسعه اجتماعی، ارتقای سطح زندگی افراد و کیفیت زندگی مردم است؛ به عبارت دیگر هدف اولیه برنامه های توسعه بایستی تامین سریع احتیاجات اولیه و نیازهای اساسی مردم جامعه باشد تا بتوانند با تداوم بخشیدن به زندگی بهتر و پیشرفته تر، گام های مثبتی در توسعه همه جانبه بردارند. بر این اساس عمدتاً شاخص های ارزیابی توسعه اجتماعی عبارتند از: بهداشت و درمان، مسکن، آموزش، اشتغال، رشد جمعیت، توزیع درآمد و تامین اجتماعی (موسایی، ۱۳۸۸).

گروه کاری توسعه اجتماعی بانک جهانی مفهوم توسعه اجتماعی از دو دیدگاه معنای مثبت و هنجاری مطرح می کند به طوری که در معنای مثبت: توسعه اجتماعی به زبانی ساده به شرایط زندگی مردم از جمله: سطح آموزش، کیفیت زندگی و ثبات کیفیت روابط و نهادی بر می گردد. در معنای هنجاری: توسعه اجتماعی اشاره ضمنی به اهداف اجتماعی دارد برای مثال در نشست جهانی برای توسعه اجتماعی کشورها در بیانیه نهایی خود بر حمایت از سرمایه گذاری در کاهش فقر، توسعه منابع انسانی، اشتغال زایی، دموکراسی، عدالت اجتماعی، خشونت زدایی و برابری تأکید ورزیدند. در نهایت در سه محور توافق حاصل شد: (۱) مردم ابزار توسعه هستند

^۱ . Griffin and McKenley

^۲ . Macfarland

^۳ . Macfarland ,et,al

^۴ . Steveys

چگونگی زندگی مردم معیار اثر بخش بودن توسعه است و مشارکت و مسئول بودن در پیشگامی برای توسعه عامل مهمی در کامیابی آنهاست. (۲) ارتباطات، فرهنگ ها و نهادها سرمایه اجتماعی جامعه هستند. به سرمایه های فیزیکی، انسانی و مدیریت سرمایه طبیعی بسیار توجه شده است، اما باید سرمایه اجتماعی بیشتری برای توسعه، شناسایی و تقویت شود. (۳) مردم، نهادها و جامعه، انگیزه توسعه هستند. برای اطمینان از این که اهداف و سیاست ها ممکن و موثرند، باید زمینه های اجتماعی و فرهنگی و نهادی بهتر درک شود (بانک جهانی، ۱۹۷۷، به نقل از کلانتری، ۱۳۹۳: ۵). مفهوم توسعه اجتماعی با عنوان کیفیت سیستم اجتماعی از طریق نهادینه کردن اخلاق توسعه به ویژه اخلاق توسعه ی اجتماعی برای حصول به همبستگی و وفاق اجتماعی عدالت اجتماعی در جهت بالا بردن سطح کیفیت زندگی و افزایش ضریب امنیت اجتماعی تعریف و تعبیر می شود (آزادارمکی و همکاران، ۱۳۹۱).

در زمینه مولفه های توسعه اجتماعی شاخص های متفاوتی از سوی پژوهشگران مطرح شده است در ذیل به برخی از آنها اشاره می شود: سازمان ملل متحد در سال ۱۹۵۴ شاخص سطح زندگی به شرح زیر اعلام کرد: (۱) بهداشت شامل: سلامت جمعیت شناختی، غذا و تغذیه (۲) آموزش و پرورش، شامل: سواد و مهارت شرایط کار (۳) موقعیت استخدامی (۴) مجموعه مصرف و پس انداز (۵) آمد و شد (۶) مسکن مشتمل بر تسهیلات منزل (۷) پوشاک (۸) تفریح و سرگرمی (۹) تامین اجتماعی (۱۰) آزادی انسان (به نقل از آزادارمکی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳). از دیدگاه بابایی فرد، توسعه اجتماعی با مولفه های چون بهبود در کیفیت زندگی، نیل به یکپارچگی اجتماعی، تحقق برابری و عدالت اجتماعی، تحقق نظام شایسته سالاری، جامعه دموکراتیک و مشارکت اجتماعی، تقویت و قابلیت و ظرفیت نظام اجتماعی، پذیرش تکثر با حفظ انسجام اجتماعی، ارتقای توانمندی های انسانی، تحقق جامعه مدنی، دموکراسی اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی محقق می گردد (بابایی فرد، ۱۳۸۹: ۳۲).

فراستخواه (۱۳۸۸) ابعاد توسعه اجتماعی را حول پنج بعد دسته بندی نمود: (۱) سرمایه اجتماعی: توسعه همه جانبه و پایدار بدون اعتماد اجتماعی و مشارکت فعال مردمی محقق نمی شود. (۲) هویت و وفاق و یکپارچگی اجتماعی: جامعه نیازمند وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت است. هویت های متکثر اجتماعی نمی تواند نادیده گرفته شود اما این هویت های متکثر نیز نباید انسجام اجتماعی را دچار لطمه بکند. اینجاست که مفهوم یکپارچگی تفاوت پذیر به میان می آید. (۳) حاشیه ای شدن: بقا و دوام توسعه و ارتقای آن مستلزم فقرزدایی با

مشارکت فعال خود مردم، حاشیه زدایی از گروههای اجتماعی مانند زنان و روستاییان، قطبی زدایی از ثروت و قدرت و منزلت و توانمند سازی واقعی مردم مانند تقویت اجتماعات محله ای است. ۴) کیفیت زندگی: رشد کمی درآمد و سواد و تحصیلات و امید به زندگی بدون ارتقای سطح کسب مطلوبیت در اوقات فراغت خود و کیفیت واقعی زندگی آنان نا کافی خواهد بود. ۵) ضرورت حساب پس دهی نهادها: جریان نوسازی و توسعه در غیاب شفافیت بودجه و هزینه کرد منابع عمومی، و بدون نهادمند شدن پاسخگویی دولت و نهادهای عمومی با عوارضی مانند فساد و انواع سر خوردی ها و بیگانگی ها و اتلاف منابع مواجه و در نتیجه آسیب پذیر خواهد بود. گایسو و همکاران^۱ (۲۰۰۴) از شاخص های توسعه اجتماعی، عقاید فرهنگی، اخلاق، مذهب و گروه های اجتماعی استفاده کرده و تأثیر آن را بر اقتصاد جوامع مورد واکاوی قرار دادند. بانرچی^۲ (۲۰۱۱) شش بعد توسعه اجتماعی از جمله جمعیت شناسی، شاخص های بهداشتی، شاخص پیشرفت تحصیلی، شاخص دسترسی به امکانات اولیه، شاخص محرومیت اجتماعی، شاخص محرومیت اقتصادی که هر کدام از عوامل یاد شده شامل چندین پارامتر هستند را مطرح و در تحقیق خود استفاده کرد. واگلسانگ^۳ (۲۰۱۶) شاخص های پرورش و سرمایه گذاری انسانی از مهمترین عوامل مهم در افزایش کیفیت توسعه اجتماعی به ویژه در جهان سوم می داند. مرکز سیستمهای پایدار دانشگاه میشیگان^۴ (۲۰۱۸) شاخص های: ۱- شاخص های جمعیت شناختی، ۲- استانداردهای زندگی، ۳- غذا، ۴- آب و فاضلاب، ۵- بیماری ها و مراقبت سلامت، ۶- آموزش و اشتغال، ۷- محیط زیست، را بعنوان شاخص های توسعه اجتماعی معرفی کرده است. موسسه لگاتوم^۵ (۲۰۱۸) نیز شاخص های کیفیت اقتصادی، محیط تجاری، حکمرانی، آموزش، آزادی فردی، ایمنی و امنیت، سرمایه اجتماعی، سلامت، محیط طبیعی را به عنوان شاخص های توسعه اجتماعی معرفی نموده است.

پیشینه پژوهش:

^۱ . Guiso, et, al

^۲ .Bannerjee

^۳ .Vogelgesang

^۴ . University of Michigan's Center for Sustainable Systems

^۵ . Legatum Institute

آزادارمکی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان شاخص های کاربردی توسعه اجتماعی با اتخاذ رویکردی که می توان آن را نوعی رویکرد عام به مفهوم توسعه اجتماعی دانست، این نوع از توسعه را بیان کننده کیفیت سیستم اجتماعی دانسته و آن را به پنج بعد همبستگی اجتماعی، عدالت اجتماعی، کیفیت زندگی، امنیت اجتماعی و توسعه اجتماعی تقسیم نموده اند.

قلاوند و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان ارزیابی تاثیر عملکرد اعضای هیئت علمی بر ارتقای مولفه های توسعه اجتماعی نشان دادند که اعضای هیئت علمی در ابعاد مختلف توسعه اجتماعی از دید کمی و کیفی نقش دارند و برای برنامه ریزی توسعه اجتماعی کشور نباید از نقش مهم این بخش از جامعه غافل بود و پتانسیل موجود در روند توسعه جامعه بهره برداری کرد. فاضلی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان توسعه اجتماعی، شاخص ها و جایگاه ایران در جهان، که براساس شاخص های موسسه لگاتیوم ۲۰۱۳ انجام شد نشان دادند که وضعیت کنونی ایران در مقایسه با سایر کشورهای جهان و کشورهای ۱۶ گانه منطقه از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نیست و نیازمند تاملی جدی پیرامون چرایی این امر و چگونگی بهبود و تغییر آن است. فلاحی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان بررسی میزان روایی و پایایی ابزار سنجش و کیفیت توسعه اجتماعی در شهر تهران، به منظور بررسی مفهوم توسعه اجتماعی و شناخت شاخص های آن و میزان سطح روایی و پایایی آن صورت گرفت، شاخص های، کیفیت زندگی، وفاق اجتماعی، اخلاق توسعه اجتماعی و امنیت اجتماعی را به عنوان مهمترین شاخص های توسعه اجتماعی معرفی نمودند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به هدف از نوع تحقیق و توسعه است. تحقیق و توسعه فرایندی است که به منظور تدوین و تشخیص مناسب بودن یک فرآورده آموزشی انجام می شود. هدف اساسی این نوع تحقیقات تدوین و تهیه برنامه ها و طرح ها و مانند آن است. (سرمد و همکاران، ۱۳۹۷:

۷۹)

این پژوهش با هدف طراحی و اعتبار یابی ابزار سنجش توسعه اجتماعی در سازمانهای دانش محور انجام شد. جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی شامل جامعه شناسان و خبرگان آموزش عالی و در بخش کمی شامل اعضای هیئت علمی و مدیران دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل به تعداد ۱۷۵ نفر بوده است. فرایند ابزارسازی شامل به کار بستن قوانین و مراحل خاص در

طراحی ابزارهای معتبر و پایا جهت اندازه گیری متغیرهای پژوهش است. هدف از ابزارسازی ارائه شواهدی از صحت نتایج حاصل از پژوهش است (لودویگ و استار^۱، ۲۰۰۵). جمع آوری داده ها در این پژوهش آمیخته در دو مرحله کیفی و کمی طراحی و انجام شد. در مرحله کیفی پژوهش، طراحی گویه های پرسشنامه و در مرحله کمی، روانسنجی پرسشنامه صورت گرفت. در مرحله نخست در این پژوهش، ابتدا تلاش شده است، از طریق مطالعه گسترده مبانی نظری، تحقیقات پیشین مقالات مرتبط و سازمانهای بین المللی در زمینه توسعه اجتماعی ابعاد و مولفه های توسعه اجتماعی شناسایی گردید و سپس موارد مشابه ادغام یا حذف شد و موارد باقیمانده در ۵۰ گویه دسته بندی شد. پس از آن، با بهره گیری از روش دلفی دو مرحله ای، دیدگاه های صاحب نظران، خبرگان و متخصصان این حوزه که به روش نمونه گیری هدفمند به تعداد ۵ نفر انتخاب شدند، مورد بررسی و جرح و تعدیل قرار گرفت و پس از دو بار ارسال و دریافت پرسشنامه و تجزیه و تحلیل دیدگاه ها، اجماع و اتفاق نظر کلی به دست آمد. بر آن اساس، پرسشنامه ایی در ارتباط با سنجش شاخص های توسعه اجتماعی در سازمانهای دانش محور به تعداد ۳۵ گویه استخراج گردید. این گویه ها در هفت بُعد اصلی طبقه بندی شدند و با توجه به محتوای آنها تحت عناوین: پاسخگویی اجتماعی، سرمایه اجتماعی، رفاه اجتماعی، امنیت اجتماعی، عدالت اجتماعی، هویت و وفای و یکپارچگی اجتماعی، پایداری نام گذاری گردیدند. پس از استخراج گویه های و دسته بندی آنها در ابعاد مورد نظر، جهت تعیین روایی صوری و محتوایی آنها، نظرات جامعه شناسان و خبرگان آموزش عالی جمع آوری شد. برای ارزیابی روایی صوری به این سؤال پاسخ داده می شود که «آیا ظاهر ابزار برای ارزیابی هدف مورد نظر به صورت مناسب طراحی شده است؟». جهت تعیین روایی صوری، از روش تأثیر گویه^۲ استفاده شد. از ۶ نفر جامعه شناس و خبره آموزش عالی درخواست شد تا هر یک از گویه های ابزار، را بر اساس طیف لیکرت پنج قسمتی، کاملاً مهم است (امتیاز ۵) تا اندازه های مهم است (امتیاز ۴) به طور متوسطی مهم است (امتیاز ۳) اندکی مهم است (امتیاز ۲) و اصلاً مهم نیست (امتیاز ۱) انتخاب نمایند. در صورتی که نمره تأثیر مساوی و یا بیشتر از ۱/۵ باشد، عبارت برای تحلیل های بعدی مناسب تشخیص داده می شود و حفظ می گردد (حجازی زاده، اصغری، ۱۳۹۴). برای تعیین روایی محتوا به روش، شاخص نسبت روایی محتوا^۳ و شاخص روایی

^۱ . Ludwig & Starr

^۲ . Item impact

^۳ . Content validity ratio(CVR)

محتوا مورد استفاده قرار گرفت. برای تعیین نسبت روایی محتوا از ۱۰ نفر از خبرگان آموزش عالی و جامعه شناسان درخواست شد تا هر گویه را بر اساس طیف سه قسمتی ضروری است، مفید است ولی ضروری نیست و ضرورتی ندارد بررسی نمایند. بر اساس جدول لاوشه^۲ ۱۹۷۵ حداقل ارزش نسبت روایی محتوا تعیین گردید و نسبت روایی محتوا برای تک تک گویه ها با استفاده از فرمول زیر محاسبه شد (وکیلی و همکاران، ۱۳۹۱)

$$CVR = \frac{\text{تعداد کل شرکت کنندگان} \div 2 - \text{تعداد ضروری پاسخ های هر گویه}}{\text{تعداد تعداد کل شرکت کنندگان} \div 2}$$

شاخص روایی محتوا بر اساس شاخص روایی محتوای والتز^۳ و باوسل^۴ انجام شد (والتزو باوسل، ۱۹۸۷). بدین منظور پژوهشگران پرسشنامه طراحی شده را در اختیار ۸ نفر دیگر از خبرگان آموزش عالی و جامعه شناسان قرار دادند تا میزان مربوط بودن، ساده بودن و واضح بودن هر یک از عبارات موجود در پرسشنامه را تعیین نمایند. بدین ترتیب سه معیار ساده بودن، مربوط بودن و واضح بودن به صورت مجزا در طیف لیکرت چهار قسمتی برای هر یک از گویه ها مورد بررسی قرار گرفت. در این تحقیق، امتیاز شاخص روایی محتوا برای هر گویه به وسیله تقسیم تعداد متخصصان موافق با عبارت دارای رتبه ۳ و ۴ بر تعداد کل متخصصان و به صورت زیر محاسبه شد (وکیلی و همکاران، ۱۳۹۱).

$$CVI = \frac{\text{مجموع امتیاز موافق برای هر گویه با رتبه 3 و 4}}{\text{تعداد کل پاسخها}}$$

پس از اعمال تغییرات لازم، اعتبار سازه ای پرسشنامه (سنجش توسعه اجتماعی در سازمانهای دانش محور) از طریق تکنیک تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم^۵ با استفاده از نرم افزار ۳ smart-pls مورد سنجش قرار گرفته است. برای این منظور پرسشنامه ها در اختیار اعضای هیئت علمی و مدیران دانشگاه صنعتی نوشیروانی که بر اساس فرمول کوکران و به روش نمونه گیری تصادفی به تعداد ۱۲۰ نفر انتخاب شدند، در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ قرار گرفت. مهمترین هدف تحلیل عاملی تاییدی آزمون میزان انطباق و همخوانی بین سازه نظری و سازه تجربی تحقیق است (حبیب پور و صفری شالی، ۱۳۹۲). مدل یابی معادلات ساختاری با رویکرد

^۱ . Content validity Index (CvI)

^۲ . Lawshe

^۳ . Waltz

^۴ . Bausell

^۵ .second order confirmatory factor analysis

حداقل مربعات جزئی^۱ به عنوان دومین نسل روشهای معادلات ساختاری می باشد این رویکرد برخلاف رویکرد مبتنی بر کواریانس، وابستگی کمتری به حجم نمونه، سطح سنجش متغیرها و نرمال بودن داده های توزیع شده دارد در این رویکرد نیز بخش ساختاری که نمایانگر روابط بین متغیرهای پنهان یا مکنون و بخش اندازه گیری که نشانگر روابط بین متغیرهای پنهان با نشانگر هایش (گویه ها) به دو صورت مدل ترکیبی^۲ و مدل انعکاسی^۳ استفاده می شود (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳).

یافته ها:

بررسی مشخصات جمعیتی پاسخگویان بیانگر آن بود که از نظر جنسیت ۲۲ درصد زن، ۷۸ درصد مرد، ۶ درصد لیسانس، ۱۷ درصد فوق لیسانس، ۷۷ درصد دکتری تخصصی، ۱۷ درصد مدیر، ۵۲ درصد عضو هیئت علمی، ۳۱ درصد هم هیئت علمی هم مدیر، ۱۷ درصد غیر هیئت علمی، ۹ درصد مربی، ۴۵ درصد استادیار، ۲۲ درصد دانشیار، ۷ درصد استاد، ۱۵/۲ درصد سابقه کار بین ۵-۱ سال، ۲۷ درصد ۱۰-۵ سال، ۱۵ درصد ۱۵-۱۰، ۱۸ درصد ۲۰-۱۵، ۲۵ درصد بالای ۲۰ سال بوده اند.

امتیاز تأثیر گویه: پس از محاسبه شاخص امتیاز تأثیر گویه، ۳ گویه امتیاز پایینتر از ۱/۵ داشتند که حذف شدند و تعداد گویه ها از ۳۵ به ۳۲ کاهش یافت.

نسبت روایی محتوا (CVR): نتایج حاصل از محاسبه این نسبت نشان داد که مقادیر نسبت روایی محتوا بر اساس جدول لاوشه برای ۴ گویه کمتر از ۰/۶۲ بود که حذف شدند و تعداد گویه ها از ۳۲ به ۲۸ کاهش یافت.

شاخص روایی محتوا (CVI): بر اساس نتایج حاصل از محاسبه این شاخص، گویه های با مقادیر شاخص روایی محتوای پایین تر از ۰/۷۹ تعداد ۳ گویه بود که حذف شدند و تعداد گویه ها از ۲۸ به ۲۵ کاهش یافت. از این تعداد پاسخگویی اجتماعی شامل ۴ گویه، سرمایه اجتماعی ۴ گویه، رفاه اجتماعی ۵ گویه، امنیت اجتماعی ۴ گویه، عدالت اجتماعی ۳ گویه، هویت و وفاق و یکپارچگی اجتماعی ۳ گویه، پایداری ۲ گویه بود.

^۱. Partial least squares

^۲. formative models

^۳. reflective models

تحلیل عاملی تأییدی: از بین ۱۲۰ پرسشنامه پخش شده ۱۰۰ پرسشنامه عودت داده شد تحلیل عاملی تأییدی بر روی تمام ۱۰۰ پرسشنامه تکمیل شده انجام شد. نتایج حاصل از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم نشان می دهد که قدر مطلق بار عاملی هر یک از متغیرهای مشاهده پذیر متناظر با متغیر پنهان آن مدل، بالاتر از ۰/۴ بوده و در حد قابل قبولی می باشد. جهت بررسی اعتبار درونی (همگرا) مدل از شاخص متوسط واریانس استخراج^۱ شده، استفاده شده است. برای این شاخص حداقل مقدار قابل قبول طبق نظر مگنر و همکاران ۰/۴ می باشد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲). این شاخص برای تمامی ابعاد سازه سنجش و توسعه اجتماعی بالای ۰/۵ بود به این معنی که متغیرهای پنهان توانسته اند بالای ۵۰ درصد واریانس مشاهده پذیرها را تعیین نمایند و در نتیجه روایی همگرایی مدل فوق مورد تایید است. جهت آزمون برازش و کیفیت مدل اندازه گیری انعکاسی پژوهش فوق از شاخص اشتراک با روایی متقاطع استفاده شده است. این شاخص در واقع توانایی مدل مسیر در پیش بینی متغیرهای مشاهده پذیر از طریق مقادیر متغیر پنهان متناظرشان است. مقادیر مثبت این شاخص نشان از کیفیت مدل اندازه گیری انعکاسی دارد (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳). مقادیر به دست آمده برای شاخص روایی متقاطع همگی^۲ مثبت بوده و لذا کیفیت مدل اندازه گیری انعکاسی پژوهش فوق، از تکنیک آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (دلوین- گلدشتاین) استفاده شده است. نتیجه ی حاصل از آلفای کرونباخ نشان می دهد که ضرایب به دست آمده برای تمامی متغیرهای پنهان در مدل اندازه گیری بالاتر از ۰/۷۴ بوده که در حد قابل قبول و مناسبی است. نتایج بدست آمده شاخص پایایی ترکیبی برای تمامی متغیرهای پنهان موجود در مدل نشان می دهد که این شاخص در مدل فوق بالاتر از ۰/۸۴ بود که در حد قابل قبول و مناسبی است (جدول شماره ۱).

^۱. Average variance extracted

^۲. cv-communality

جدول شماره ۱: نتایج و اجرای تحلیل عاملی، گویه ها و ضرایب اعتبار هر یک از ابعاد سازه سنجش

توسعه اجتماعی

شخص اشتراکی	میانگین واریانس استخراج شده(AVE)	پایایی ترکیبی	الفای کرونباخ	گویه	بار عاملی	
	۰/۴	۰/۵۹	۰/۸۵	۰/۷۷	۰/۸۰	پاسخگویی اجتماعی
				۱. پاسخ به تبعات اقتصادی سازمان (شفافیت مالی، صرفه جویی در اموال عمومی و جبران سریع خسارات وارده)		
				۲. پاسخ به تبعات اجتماعی سازمان (رعایت حقوق اقلیت های جنسیتی، مذهبی، آگاه سازی شهروندان جهت بهره مندی بهتر از خدمات سازمان، توجه به نوع دوستی، همکاری و حمایت از تشکلات مردمی محلی)	۰/۷	
				۳. پاسخ به تبعات زیست محیطی سازمان.	۰/۸۳	
				۴. پاسخ به تبعات اخلاقی سازمان و مسائل اخلاقی جامعه بالاخص جامعه محلی تدوین و آموزش منشور اخلاقیات)	۰/۷۴	
	۰/۳۴	۰/۵۸	۰/۸۴	۰/۷۴	۰/۴	توسعه سازمانی
				۵. کاهش واگرایی مذهبی و دینی		
				۶. نقش در شکل گیری همبستگی و انسجام	۰/۹	

				ملی			
				۰/۸۴	۷. پیشگام در زمینه های اجتماعی (اعتماد اجتماعی، تعهد اجتماعی، مشارکت فعال مردمی به ویژه در سطح اجتماعات محله ای مانند همسایگان، هم محله ای و)		
				۰/۸۴	۸. افزایش همگرایی قومی نژادی		
۰/۳۵	۰/۵۱	۰/۸۶	۰/۸۱	۰/۷	۹. اشتغال و رفع بیکاری نقش		
				۰/۶۱	۱۰. ارائه خدمات رفاهی مانند (تامین اجتماعی و خدمات درمانی) را به افرادی که به این خدمات نیاز دارند		
				۰/۷۱	۱۱. ایجاد فرهنگ یادگیری و گسترش علم		
				۰/۷	۱۲. ارتقای مسئولیت پذیری و بهره وری افراد سازمان و جامعه		
				۰/۸	۱۳. ایجاد میل به پیشرفت در افراد سازمان و جامعه.		
۰/۴	۰/۶	۰/۸۶	۰/۷۸	۰/۸۱	۱۴. پیشگیری از آسیب های اجتماعی	۳	۶

				۰/۸	۱۵. وجود مقررات، جهت دفاع افراد سازمان و جامعه از حقوق خود				
				۰/۸۱	۱۶. امکان ابراز عقاید مختلف				
				۰/۷	۱۷. کاهش ترس و اضطراب افراد سازمان و جامعه				
۰/۲۹	۰/۸۵	۰/۹۲	۰/۸۲	۰/۸۲	۱۸. تعدیل شکاف مناطق محروم و برخوردار(کاهش فاصله غنی و فقیر)				
				۰/۹۳	۱۹. توزیع متناسب منابع و توزیع ثروت در جامعه	عدالت اجتماعی			
				۰/۹۱	۲۰. دسترسی یکسان به خدمات و امکانات آموزشی در جامعه اعم از زن یا مرد				
۰/۳۶	۰/۶۸	۰/۹۰	۰/۸۴	۰/۸	۲۱. تاثیرگذاری بر اهداف و آرزوهای حرفه ای افراد و جامعه				
				۰/۸۱	۲۲. تاثیرگذاری بر رشد ارزش ها فردی، پیشرفت ذهنی و دیدگاه های افراد و جامعه	هویت و وفای و یکپارچگی اجتماعی			
				۰/۹۱	۲۳. افزایش تمایل افراد برای حضور در رویدادهای فرهنگی				
۰/۴۲	۰/۸۳	۰/۹۱	۰/۷۹	۰/۸	۲۴. آموزش و پیگیری لازم در خصوص حفاظت از محیط	پایداری			

زیست از جمله
آلودگی هوا و دفع
بهداشتی زباله

۰/۹۱ ۰/۲۵ بهره برداری بهینه
از امکانات و
پدیدارکردن نقش و
مسئولیت خاص هر
منطقه براساس
توانمندی‌ها و
قابلیت‌های آن به
طور هماهنگ با
سایر مناطق

برای برآورد محاسبه ی اعتبار تشخیصی (واگرا^۱) مدل، از روش ماتریس فورنل و لارکر^۲ استفاده شده است. مطابق این معیار جذر شاخص AVE یک متغیر پنهان باید بیشتر از همبستگی آن متغیر پنهان با متغیر پنهان دیگر باشد، این امر نشانگر آن است که همبستگی آن متغیر پنهان با مشاهده پذیر خود بیشتر از همبستگی اش با متغیر های دیگر است (سید عباس زاده، امانی ساری بگلو، خضری آذر و پاشو، ۱۳۹۱).

جدول شماره ۲: ماتریس سنجش روایی تشخیصی (واگرا) فورنل- لارکر

امنیت اجتماعی	رفاه اجتماعی	سرمایه اجتماعی	عدالت اجتماعی	هویت و وفاق و یکپارچگی اجتماعی	پاسخگویی اجتماعی	پایداری
امنیت اجتماعی	۰/۷۷					
رفاه اجتماعی	۰/۶۵	۰/۷۲				
سرمایه اجتماعی	۰/۵۳	۰/۶	۰/۷۶			
عدالت	۰/۴	۰/۳۷	۰/۳۸	۰/۹۲		

^۱ Discriminant

^۲ Fornell & Larcker

اجتماعی					
هویت و	۰/۷۳	۰/۷۶	۰/۵۷	۰/۳۳	۰/۸۳
وفاق و					
یکپارچگی					
اجتماعی					
پاسخگویی	۰/۵	۰/۵	۰/۳۴	۰/۴۳	۰/۷۷
اجتماعی					
پایداری	۰/۷۳	۰/۷	۰/۵	۰/۴۸	۰/۹۱

همان گونه که در جدول شماره ۲ مشاهده می شود، براساس نتایج ماتریس فورنل و لارکر مقادیر جذر AVE، برای تمامی متغیرهای پنهان (ابعاد) که در خانه های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار دارند، از مقدار همبستگی میان آنها که در خانه های زیرین و راست قطر اصلی قرار گرفته اند بیشتر می باشد. بنابراین می توان گفت که متغیر های مکنون در مدل فوق تعامل بیشتری با مشاهده پذیر های خود دارند تا با سازه های دیگر، به عبارتی اعتبار واگرایی مدل در حد مناسب بوده و مورد تایید می باشد.

بحث و نتیجه گیری:

تعیین ویژگی های روان شناختی ابزارهای اندازه گیری یکی از چالش های عمده است. بعضی از ابزارهای طراحی شده بدون بررسی اعتبار و پایایی مورد استفاده قرار می گیرند. کیفیت یک ابزار به اعتبار و پایایی آن وابسته است (کیمبرلین و وینترستین^۱، ۲۰۰۸). ابزار طراحی شده در این پژوهش به منظور سنجش توسعه اجتماعی در سازمانهای دانش محور از اعتبار و پایایی خوبی برخوردار است. در هر مرحله از اعتبار سنجی آن نظرات متخصصین در اصلاح پرسشنامه مورد توجه قرار گرفت. گویه هایی با نمره تاثیر کمتر از ۱/۵ حذف شدند و نمره تاثیر بالای ۱/۵ باقی ماندند بنابراین گویه های مناسب در هر مرحله باقی ماندند (لاکاسه و همکاران^۲، ۲۰۰۱، جونی پرو^۳ ۱۹۹۷). نتایج حاصل از محاسبه نسبت روایی محتوا بر اساس قضاوت ۱۰ نفر متخصص موجب حذف گویه هایی که بر اساس جدول لاوشه کمتر از ۰/۶۲ بودند، شد. بنابراین

^۱. Kimberlin & winterstein

^۲. Lacasse, et, al

^۳. Juniper

در این مرحله نیز گویه‌های با کیفیت تر و مناسب‌تر باقی ماندند (لاوشه، ۱۹۷۵) محاسبه شاخص روایی محتوا نیز موجب حذف ۳ گویه شد که مقدار آنها از $0/78$ کمتر بود. بنابراین گزینه‌های باقی‌مانده برای پرسشنامه مناسب تشخیص داده شدند (دپولیت و همکاران^۱، ۲۰۱۰).

نتایج تحلیل عاملی تاییدی نشان می‌دهند که پایایی هر دو ملاک (آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی) بالای $0/74$ است و می‌توان گفت ابعاد (سازه‌های) مدل اندازه‌گیری از پایایی مورد قبول و مناسبی برخوردارند. همچنین میانگین واریانس استخراج شده (AVE) در همه ابعاد از $0/5$ بیشتر است که نشان دهنده روایی همگرایی مناسب مدل سنجش توسعه اجتماعی است (همان). مقدار بار عاملی عمدتاً بالاتر از $0/7$ حاکی از همبستگی و روایی بالایی بین گویه‌ها و ابعاد پژوهش است. نتایج نشان می‌دهد که مقدار جذر AVE ابعاد حاضر در پژوهش که در خانه‌های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار گرفته‌اند از مقدار همبستگی میان آنها که در خانه‌های زیرین و چپ قطر اصلی ترتیب داده شده‌اند، بیشتر است از این رو می‌توان گفت در پژوهش حاضر، ابعاد در مدل تعامل بیشتری با گویه‌های خود دارند تا با گویه‌های دیگر به عبارتی روایی تفکیکی مدل در حد متناسبی است. مقادیر مثبت بدست آمده برای شاخص اشتراک با روایی متقاطع نیز، نشان از کیفیت و برازش مناسب مدل اندازه‌گیری سنجش توسعه اجتماعی در سازمانهای دانش محور دارد. با توجه به نتایج این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که هفت بعد توسعه اجتماعی (امنیت اجتماعی، رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، عدالت اجتماعی، هویت و وفاق و یکپارچگی اجتماعی، پاسخگویی اجتماعی، پایداری) می‌توانند به نحو مطلوبی توسعه اجتماعی در سازمانهای دانش محور اندازه‌گیری نمایند. نتایج حاصل از تحقیق فوق می‌تواند با کاربرد ابزار طراحی شده برای سنجش توسعه اجتماعی و با هدف ارزیابی عملکرد و شناسایی نقاط قوت و ضعف کارکردهای سازمان‌های دانش محور در تحقق توسعه اجتماعی به کار گرفته شود.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. برنامه ریزان و سیاستگذاران آموزش عالی بایستی به عامل‌های زیربنایی توسعه اجتماعی

^۱. DPolit

توجه کنند. این عوامل می توانند زمینه هدایت مؤثرتر آموزش عالی را فراهم کنند.

۲. ابزار تهیه شده در این پژوهش می تواند برای سنجش توسعه اجتماعی در سازمان های دانش محور به خصوص مؤسسات آموزش عالی به منظور تعیین اثر بخشی آموزش عالی و شناسایی نقاط قوت و ضعف آن به کار گرفته شود.

۳. یافته های به دست آمده از به کارگیری ابزار طراحی شده در این پژوهش، موجب شناسایی پیش زمینه ها و فرایندهای آموزش عالی که به توسعه اجتماعی بالاتر منجر می شوند شده و در کنار گزارش وضعیت موجود، دستاوردهای پژوهشی را نیز غنی تر می نماید.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی؛ مبارکی، مهدی؛ شهبازی، زهره (۱۳۹۱). بررسی و شناسایی شاخص های کاربردی توسعه اجتماعی. فصلنامه مطالعات اجتماعی و فرهنگی، سال اول، شماره اول، ص ۳۰-۷.
- بابایی فرد، اسدالله (۱۳۸۹). توسعه ی فرهنگی و توسعه ی اجتماعی در ایران، فصلنامه ی رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ی ۳.
- حاجی زاده، ابراهیم؛ اصغری، محمد (۱۳۹۴). روش ها و تحلیل های آماری با نگاه به روش تحقیق در علوم زیستی و بهداشتی. تهران، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ دوم.
- حبیب پور، کرم؛ صفری شال، رضا (۱۳۹۲). راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی (تحلیل داده های کمی). تهران، نشر لویه.
- داوری، علی؛ رضازاده، آرش (۱۳۹۳). مدل سازی معادلات ساختاری با نرم افزار PLS. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۹۷). روش های تحقیق در علوم رفتاری. تهران، نشر آگه، ص ۷۹.
- سریع القلم، محمود (۱۳۹۱). عقلانیت و توسعه یافتگی ایران، تهران: نشر فرزانه روز.
- سید عباس زاد، میر محمد؛ امانی ساری بکلو، جواد؛ خضاری آذر هیمن؛ پاشوی، قاسم (۱۳۹۱). مقدمه ای بر مدل یابی معادلات ساختاری به روش PLS و کاربرد آن در علوم

- رفتاری با معرفی نرم افزارهای *PLS, Smart PLS-Graph, Visual*، انتشارات دانشگاه ارومیه.
- شمعدانی حق، علی (۱۳۸۰)، ابعاد روش شناختی توسعه اجتماعی (شاخص های کمی و کیفی)، اولین همایش توسعه اجتماعی، برگزارکننده دفتر امور اجتماعی وزارت کشور، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
 - صالحی، علی اکبر؛ غفرانی، محمدباقر (۱۳۷۴). نقش آموزش عالی دولتی در ایران. مجله شریف. دوره ۱۱، شماره ۱۱، ص ۱۲-۳.
 - فاضلی، محمد؛ فتاحی، سجاد؛ زنجان رفیعی، سیده نسترن (۱۳۹۲). توسعه اجتماعی، شاخصها و جایگاه ایران در جهان. فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، دوره ۱ دوم، شماره ۱ صفحات ۱۴۹-۱۷۱.
 - فراستخواه، مقصود (۱۳۸۸). دانشگاه و آموزش عالی منظر جهانی و مسئله ایرانی. تهران، نشر نی.
 - فلاحی، علی؛ کفاشی، محمد؛ صدیقی، بهرنگ (۱۳۹۷). بررسی میزان روایی و پایایی ابزار سنجش و کیفیت توسعه اجتماعی در شهر تهران. فصلنامه پژوهش اجتماعی. سال دهم، شماره ۳۹.
 - قلاوندی، حسن؛ شیخ زاده، ابراهیم؛ سید علوی، سید محمد (۱۳۹۴). ارزیابی تاثیر عملکرد اعضای هیئت علمی بر ارتقای مولفه های توسعه اجتماعی. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال هفتم، شماره سوم، ۵۰-۳۵.
 - کلانتری، عبدالحسین؛ روشنفکر، پیمان؛ مقدم سلیمی، فرشید (۱۳۹۳). توسعه اجتماعی چشم انداز جهانی و وضعیت ایران، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
 - گریفن، کیث؛ مک کنلی، تری (۱۳۷۷). توسعه انسانی دیدگاه و راهبرد، ترجمه ی غلامرضا خواجه پور، نشر وداد
 - محسنین، شهریار؛ اسفیدانی، محمد رحیم (۱۳۹۳). معادلا ساختاری مبتنی بر رویکرد حداقل مربعات جزیی به کمک نرم افزار *Smart-PLS* (آموزشی و کاربردی). تهران: موسسه کتاب مهربان نشر.

- موسایی، میثم (۱۳۸۸). رابطه توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی، راهبرد، شماره ۲۰، ص ۹۷-۱۱۷.
- نظری، محسن (۱۳۷۷). مشخصه های تحول بازار نیروی کار ایران در چهار دهه اخیر (۱۳۷۵-۱۳۳۵). اطلاعات سیاسی-اقتصادی، دوره ۱۲، شماره ۱۳۰-۱۲۹.
- وکیلی محمد، مسعود؛ حیدرینیا، علیرضا؛ شمس الدین (۱۳۹۱). طراحی و روان سنجی ابزار سنجش مهارت های ارتباطی (ا. س. م. ا). میان فردی در جمعیت اربابان سلامت شهر زنجان. مجله حیات، دوره ۱۸، شماره ۱، ص ۱۹-۵.
- Bannerjee, K (۲۰۱۱). Social development index (۲۰۱۰) in India: Social Development Report, ۲۰۱۰: *The Land Question and the Marginalized*, ed. Manoranjan, Mohanty, Oxford University Press, New Delhi, ۲۰۹-۲۹۳.
- DPolit DF, Tatano Beck C. Essentials of Nursing Research. Appraising Evidence for Nursing Practice. ۷th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; ۲۰۱۰.
- Guiso, L, Sapienza, P, and Zingales, L., (۲۰۰۴). *Does culture affect economic outcomes?* , The Journal of Economic Perspectives, Vol. ۵, No. ۴, PP. ۴۰-۵۳.
- Juniper EF, Guyott GH, Streiner DL (۱۹۹۷). Clinical impact versus factor analysis for quality of life questionnaire construction. J Clin Epidemiol, ۵۰(۳):۲۳۳-۸. DOI: [10.1016/S0895-4356\(96\)00377-0](https://doi.org/10.1016/S0895-4356(96)00377-0).
- Kimberlin CL, winter stein AG (۲۰۰۸). Validity and reliability of measurement instruments used in research. Am J Health Syst pharm, ۶۵(۲۳):۲۲۷۶-۸۴. DOI: [10,2146/ajhp070364](https://doi.org/10.2146/ajhp070364).
- Lacasse Y, Godbout C, Series F (۲۰۰۲). Health related quality of life in obstructive sleep apnea. Eur J Respir J, ۱۹(۳): ۴۹۹-۵۰۳.
- Lawsche CH (۱۹۷۵). A quantitative approach to content validity. Pers Psychol, ۲۸(۴), ۵۶۳-۷۵.
- Ludwig L, Starr S (۲۰۰۵). Library as place: results of Delphi study. Journal of the Medical Library Association, ۹۳(۳): ۳۱۵-۳۲۷.

- Macfarland, C., Jacobs, G., Cleveland, R. (۱۹۹۹). Social Development theory in: www//social Development/theory.
- THE LEGATUM PROSPERITY INDEX ۲۰۱۸. <https://www.prosperity.com>
- UNCRD (۱۹۸۸). Regional Development Dialogue . International journal publishing high quality, Vol. ۷. No. ۱. P: ۳۲- ۳۶.
- Vogelgesang J (۲۰۱۶). *Is the Influence on Government Size on Social Welfare Different among Lesser Developed, Developing and More Developed Nations? An Economic Panel Analysis*", at:www.antolindavies.com/theses/vogelgesang.docx.
- Waltz CF, Bausell RB(۱۹۸۳). Nursing research: Design, statistics, and computer analysis (۲en ed). Philadelphia: F. A. Davis Company;